

Språkfrågor i urval

Sit-ter eller sitt-er?

Det finns två olika huvudregler för avstavning av enkla ord i svenskan. Det enklaste är att följa den gamla enkonsonantsprincipen, dvs. att föra en konsonant över till den senare stavelsen: *sit-ter*, *sto-len*, *mas-kar*. Man kan också följa den nyare regeln som kallas för orddelsprincipen. Enligt orddelsprincipen avstavas enkla ord mellan sina huvuddelar, dvs. i stam och ändelse (böjnings- eller avledningsändelse). Orddelsprincipen ger avstavningen *sitt-er*, *stol-en* och *mask-ar*.

För många ord finns det alltså två olika principer för avstavning. Reglerna är likvärdiga och man kan följa vilken man vill av dem. Principerna går att blanda, också inom samma text. Ofta kan avstavning enligt orddelsprincipen *dag-en*, *stark-are* vara tydligare eftersom man genast ser vilket ord det är fråga om. Orddelsprincipen är dock svårare att tillämpa, det är inte alltid lätt att avgöra var gränsen mellan stam och ändelse går. I osäkra fall är det säkrare att hålla sig till enkonsonantsregeln.

Sammansatta ord delas helst i de enkla ord de består av, t.ex. *kyrko-herde*, *landsväg*. Om sammansättningen har fler än två ord rekommenderas i första hand delning vid huvudgränsen, t.ex. *moderskaps-penning*, *fotbolls-plan*, *kryssnings-fartyg* och *engångs-förpackning*. Förstavelser (an-, för-, sam-) och avledningsändelser (-aktig, -bar, -skap) behandlas som sammansättningsleder, t.ex. *för-ening*, *sam-arbete*, *moder-skap*. Ord som tillåta och mösskärm avstavas *till-låta* och *möss-skärm*.

Specialfall

Bokstäver som betecknar ett ljud skall inte delas. En bokstavsgroup som betecknar sje-ljudet får inte delas upp. Skriv alltså *människa*, *affisch-en* och *fa-scinera*. Då sje-ljudet

stavas med ssi eller ssj delas det mellan s-en: *diskus-sion*, *rys-sja*. Ord på -sion och -tion delas framför s eller t: *dimen-sion*, *motion*.

Som tecken för ng-ljudet delas inte ng utan förs alltid till den första stavelsen: *tvung-en*, *hung-rande*.

Bokstavsggruppen ck delas helst inte. För ck till den förra stavelsen. *Vack-er* och *mycket* är avstavningar som rekommenderas. Bokstaven x förs alltid till den förra stavelsen: *tax-ar*, *box-are*.

Lånorden med betoning på en senare stavelse än den första avstavas enligt en specialregel som säger att så många konsonanter som normalt kan inleda ett ord förs till den senare stavelsen. Ex. *di-strikt*, *indu-stri*, *problem*, *ex-trem*.

Också helt vanliga svenska ord med flera konsonanter i mitten kan vålla problem ibland. För ordet hamstra finns bara en möjlig avstavning, *hamst-ra*, medan ordet *svenskan* kan avstavas på tre olika sätt: *sven-skan*, *svens-kan*, *svensk-an*.

Förlita dig inte på den moderna tekniken, avstavning är något som dagens datorer inte alltid klarar av (speciellt inte om de har finska eller engelska ordbehandlingsprogram). Avstavningsprogrammen följer ibland helt mekaniskt enkonsonantsregeln och resultatet kan ibland bli galet. Därför är det skäl att alltid kontrollera maskinavstavningar speciellt för sammansatta ord om man vill undvika stolliga avstavningar som *fiskevatten*, *blåst-rumpa*, *kråks-lott* eller *straffs-park*.

För den som trots allt känner sig osäker rekommenderar vi *Svenskt avstavningslexikon* (Tryckeriförlaget, Solna 1985).

Ingermanlänningar

Vad heter en person med finskt påbrå bosatt i Ingermanland, det vidsträckta området kring Leningrad ända till den estniska gränsen?

I de finlandssvenska medierna används ömsom "ingermanländare", ömsom "ingermanlänning", och ibland "ingermanfinländare" som benämning på dessa i dag uppskattningsvis 75 000 personer.

Den gängse benämningen i svenska uppslagsverk är ingermanlänning. Tidningarna i Sverige använder samtliga denna benämning. Vi rekommenderar därför att man också i Finland går in för att kalla dessa invånare för *ingermanlänningar*.

Tendensen i svenskan är att adjektiv på -ländare används om invånare i självständiga länder, medan -länning används om invånare i landskap o.dyl.: jfr å ena sidan *finländare*, *holländare*, *irländare*, *thailändare*, å andra sidan *jyllänning*, *nylänning*, *norrlänning*, *ålänning*. Undantag finns naturligtvis, t.ex. *grönländare* och *islänning* (älv. *isländare*).

Ett makro, flera makron

Ett makroprogram eller kortare sagt makro är i datasammanhang en fil som man skapar för att lagra en serie tangentnedtryckningar. Språkbruket i fråga om genus på ordet *makro* har länge varit vacklande — en makro och ett makro har använts parallellt. Efter samråd med Svenska språknämnden har emellertid Tekniska nomenklaturcentralen (i TNC-Aktuellt 4 1989) stannat för att förorda t-genus, dvs. *ett makro*. Det viktigaste skälet är att pluralformen då entydigt blir *makron*, enligt sama mönster som andra neutrer på vokal (ett dike, flera diken). Om ordet hade haft n-genus (en makro) hade det rått stor tvekan om pluralformen ("makror", "makroar", "makroer" eller rentav "makros"?).